

Ж. Қ. Марзияев*

Филология ғылымдары кандидаты, доцент, Қарақалпақ мемлекеттік университеті,
Нөкіс, Қарақалпақстан

*Корреспондент авторы: jango-tv@mail.ru

МЕДИАДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ КОНТЕНТ САПАСЫН АРТТЫРУ СТРАТЕГИЯСЫ

Түйін

Бұл мақала қоршаған орта жағдайының нашарлауының басты себептерінің бірі – халықтың экологиялық білімінің төмендігін көрсете отырып, экологиялық журналистиканың (ЭЖ) әлеуметтік маңыздылығын талдайды. Экологиялық журналистика ақпараттық, білім беруші, талдаушы және ұйымдастырушылық функцияларды атқарады, оның негізгі миссиясы – қоғамды табиғатпен қарым-қатынастағы проблемалар мен табысты тәжірибелер туралы хабардар ету. Мақалада экологиялық мәселелердің жаһандық, ұлттық және тұрмыстық деңгейдегі классификациясы қарастырылып, медианың қоғамдық маңыздылықты қалыптастырудағы рөлі "Бағдарламаны белгілеу" моделі арқылы түсіндіріледі. Өзбекстандағы Арал теңізі апаты мысалында экологиялық дағдарыстың ауқымы және мемлекеттік деңгейдегі заңнамалық базаның дамуы (100-ден астам заңнамалық құжат) көрсетілген. Экожурналистер үшін негізгі ұсыныстар: деректер журналистикасын, инфографиканы қолдану, ғылыми және этикалық стандарттарды қатаң сақтау, сондай-ақ мәселені ғана емес, оның шешу жолдарын ұсыну қажеттілігі атап өтіледі.

Кілттік сөздер: Экологиялық журналистика, қоршаған орта, Арал теңізі, білім деңгейі, медиафункция, сапа талаптары, инфографика.

Кіріспе

Қазіргі ғаламдық трансформация кезеңінде антропогенді белсенділіктің үдеуі қоршаған ортаның сапасына елеулі әсер етіп, экологиялық тәуекелдерді халықаралық және ұлттық күн тәртібінің басты бағыттарының біріне айналдырды. Осыған орай, медианың – қоғамдағы ақпараттық өрісті қалыптастырушы және қоғамдық пікірді анықтаушы институт ретінде – экология тақырыбын дәлелдікке негізделген, жүйелі және ғылыми тұрғыдан жеткізу рөлі айқындала түсуде. Экологиялық журналистика (ЭЖ) дәстүрлі түрде апаттар мен дағдарыстар туралы хабарлау құралы ретінде қарастырылса да, оны кең мағынада қоғамның хабардарлығын арттыру, экологиялық мәдениет пен мінез-құлықты қалыптастыру, сондай-ақ ғылыми деректерді коммуникативтік түрде интерпретациялау арқылы қоғамдық талқылауға және шешім қабылдауға ықпал ететін әлеуметтік институт ретінде бағалау қажет [1].

Бұл зерттеу медиадағы экологиялық тақырыптардың мазмұндық және технологиялық ерекшеліктерін талдап, экожурналистиканың ақпараттық, білім беруші, аналитикалық және ұйымдастырушылық функцияларының іске асырылуын бағалауға бағытталған. Арнайы назар Арал теңізінің экологиялық апаты мысалында медиа арқылы мәселенің кеңістіктік және институционалдық өлшемдерін ашуға, сондай-ақ мемлекеттік заңнамалық базамен үйлестіру арқылы қоғамдық белсенділікті ынталандыру жолдарын көрсетуге аударылады [2], [3]. Зерттеудің мақсаты – экожурналистиканың сапасын көтеруге арналған практикалық ұсыныстарды жүйелеу: деректер журналистикасы, инфографика және ғылыми верификация стандарттарын енгізу арқылы медиаконтенттің сенімділігі мен ықпалын күшейту.

Материалдар және әдістер

1. Экологиялық журналистиканың функциялары

Экологиялық журналистика (ЭЖ) – қоршаған ортаның жағдайы мен экологиялық қауіптер туралы ақпаратты жүйелі түрде жинақтау, өңдеу және тарату арқылы қоғамның экологиялық сауаттылығын арттыруға бағытталған кәсіби коммуникациялық іс-әрекет.

ЭЖ-ның қызметтік міндеттері көпқырлы болып, келесі негізгі функцияларды қамтиды: ақпараттық, білім беруші, аналитикалық-түсіндіруші, ұйымдастырушылық, бақылау (супервизиялық), тәрбиелеуші және рекреативтік.

Ақпараттық функция аудиторияны экологиялық жағдайлар мен қауіпті факторлар туралы үнемі және дәл жеткізуді көздейді. Білім беруші функция арқылы журналистика жалпы экологиялық білімнің қалыптасуына ықпал етеді, яғни ғылыми негізделген білімді көпшілікке аудармалық түрде ұсынады. Аналитикалық-түсіндіруші функция ақпаратты ғылыми критерийлерге сәйкес жинау, өңдеу және интерпретациялау арқылы іске асады; түсіндірмелік компонент күрделі техникалық және ғылыми деректерді бұқаралық аудиторияға қолжетімді тілде жеткізуді қамтамасыз етеді [4]. Ұйымдастырушылық функция нақты экологиялық проблемаларды шешуге бағытталған қоғамдық іс-әрекеттерді ынталандыру – аудиторияны бірлесе әрекет етуге шақыру арқылы жүзеге асады. Бақылаушы функция медианың азаматтық қоғам элементі ретінде мемлекеттік және корпоративтік акторлардың экологиялық міндеттемелеріне мониторинг жүргізуін қамтамасыз етеді. Тәрбиелеуші функция экологиялық құндылықтар мен моральдық ұстанымдарды қалыптастыруға бағытталған коммуникативтік практиканы білдіреді. Рекреативтік функция ақпараттық өнімнің эстетикалық-бейнелік компонентін пайдалана отырып, аудиторияның эмоционалдық қызығушылығын арттыруға қызмет етеді.

ЭЖ-ның арнайы міндеттері қатарында нормативтік құқықтық ақпаратты жеткізу, оң үлгі ретінде қолданылатын экологиялық тәжірибелерді тарату және қоғамда экологиялық көзқарасты кеңейту болып табылады. ЭЖ-ның мақсаты мазмұндық және формалдық сипатқа ие: мазмұндық мақсат – экология және қоршаған ортаны қорғау саласындағы қазіргі заманғы ғылыми зерттеулерге негізделген ақпараттық саясатты қалыптастыру; формалдық мақсат – ақпараттық өнімдердің журналистік және этикалық стандарттарға сай құрылуын қамтамасыз ету. Ресейлік зерттеуші М. Орлова ең басты миссия ретінде қоғамның қоршаған ортаға зиян келтірмеу талаптарын орындауын қолдау екенін атап көрсетеді [5]

2. Экологиялық мәселелердің деңгейлік классификациясы және медиа-теориялық негіздер

Экологиялық тақырыптарды жіктеу практикасында Ш. Фридман мен К. Фридман ұсынған үш деңгейлі парадигма кеңінен қолданылады: жаһандық, ұлттық және тұрмыстық деңгейлер [6]. Жаһандық деңгейге әлемдік ауқымдағы проблемалар жатады – халықтың көбеюі, антропогендік әсерден биологиялық әртүрліліктің жойылуы, климат жүйелерінің бұзылуы сияқты мәселелер. Ұлттық деңгейде тұрақты даму мен экологиялық қауіпсіздік шеңберіндегі мемлекеттік саясаттар, урбанизация және индустриялық даму нәтижесіндегі экологиялық қатерлер қарастырылады (мысалы, ауа мен су ластануы). Тұрмыстық (локальды) деңгей – қалалық аумақтардағы көліктен туындайтын ауа сапасының нашарлауы, тұрмыстық қаттылар мен қалдықтарды басқару, тұтынушылық тәжірибелердің экологиялық әсері секілді күнделікті өмірге қатысты проблемаларды қамтиды.

Медиаға жүктелетін рөлді түсіндіруде «бағдарламаны белгілеу» (Agenda-Setting) теориясы маңызды аналитикалық құрал ретінде пайдаланылады. Осы теория бойынша мәселенің қоғамдық маңыздылыққа айналуы үшін медиа репортажтарының жиілігі мен үздіксіздігі «хабардарлық шегінен» асып, белгілі бір уақыт аралығында тұрақты түрде сақталуы қажет [7]. Сонымен бірге, тақырыпты кадрлау (framing) тәсілі аудиторияның көрсетілген мәселені қабылдауына және бағалауына тікелей ықпал етеді; яғни медиа тек мәселенің күн тәртібіне енгізуін жүзеге асырып қана қоймай, сол мәселені интерпретациялау арқылы қоғамдық дискурсты қалыптастырады. Экологиялық коммуникацияның әлеуметтік салдары – оқырманның экологиялық мәселелерді түсіну, олар бойынша мінез-құлықтық шешімдер қабылдау және саясатқа қатысу белсенділігін анықтайтын маңызды фактор болып табылады [8].

Нәтижелер және талқылау

1. Арал теңізі апатының ауқымы және заңнамалық базаның даму тенденциясы

Тәуелсіздік кезеңінің басынан бастап Өзбекстанда Арал теңізінің құрғауының қоршаған ортаға, биологиялық әртараптылыққа және халық денсаулығына тигізетін теріс салдарының өршуін ескере отырып, экологиялық мәселелерді мониторингтеу және талдау жөніндегі тәуелсіз институттар құрылды. Бұл инстанциялар апаттың кешенді сипаттарын анықтауға, ғылыми зерттеулер жүргізуге және мәселені шешу бағытындағы саясаттық ұсыныстар әзірлеуге негіз қалады.

Арал апатының пайда болуында ХХ ғасырдың 1960-шы жылдарынан бастап басталған гидрогеологиялық және аграрлық шаралар негізгі фактор ретінде көрсетіледі: мақта шаруашылығын кеңейту мақсатында Өмудария мен Сырдария суларының ағындары ирригациялық жүйелерге бағытталды, бұл өз кезегінде теңізге келетін су көлемінің күрт төмендеуіне әкелді [9]. Осыған қарамастан, теңіздің деградациясы туралы қоғамдық және баспасөздік хабардарлық бастапқы кезеңдерде шектеулі болған; ең алғашқы ескертуші материалдардың бірі ретінде 1958-жылғы Н. Дадажановтың «Арал өліп жатыр» мақаласы аталады, алайда бұл мәселе ұзақ уақыт бойы кең таралған қоғамдық назардан тыс қалды.

Апаттың өлшемдерін сипаттайтын статистикалық деректер апатты антропогендік табиғаттағы ірі дағдарыстар қатарына жатқызады. Яғни, 1960 жылдан 2009 жылға дейін Арал теңізінің ауданы 68 900 км²-ден 6 700 км²-ге дейін қысқарған; көлемдік көрсеткіштер 1960 жылғы 1089 км³-ден 2002 жылға қарай Үлкен және Кіші Арал үшін сәйкесінше 110.84 км³ және 18.44 км³ деңгейіне дейін төмендеген. Тұздылық индикаторы 10 %-ден 60 %-ке дейін өсу арқылы экожүйенің функционалды күйін нашарлатты (10).

Аталмыш өзгерістердің экологиялық салдары мынадай аспектілер арқылы анықталады:

- *Экожүйенің деградациясы.* Су құрамындағы тұздылықтың едәуір жоғарлауы фитопланктон мен балдырлар түрлерінің әртүрлілігінің төмендеуіне әкеліп, бұрын тіршілік еткен шамамен 160 түрден тек 60 түрі ғана сақталған. 2004 жылдан бастап Үлкен Арал аймағында ірі балық ресурстары түгел жойылды [10].

- *Аэроконтаминация және шаңды дауылдар.* Құрғаған теңіз түбінен желмен жыл сайын 60–100 млн тоннаға дейін тұзды-құмды шаң мен химиялық қалдықтар көтеріледі. Бұл токсикалық бөлшектер аймақтық шекарадан шығып, ғаламдық биосфераға әсер етеді – олардың іздері Антарктида пингвиндерінен бастап Гренланд мұздықтарындағы сынамаларда, сондай-ақ Норвегия ормандары мен Беларусь егістіктерінде анықталған. Мұндай ластаудың нәтижесі ретінде тыныс алу жолдарының, көз және басқа да жүйелік аурулардың таралуының өсуі тіркелген, халық денсаулығына елеулі қауіп төнеді.

Апаттың әлеуметтік-экономикалық және экологиялық салдарын тоқтату мақсатында заңнамалық шаралар қабылдана бастады. 1992 жыл 9 желтоқсанда қабылданған «Табиғатты қорғау туралы» заңы бірінші жүйелік нормативтік акт ретінде маңызды рөл атқарды. Қазіргі уақытта республикалық деңгейде қоршаған ортаны сақтау, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану және экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бағытында 100-ден астам нормативтік құқықтық акт қабылданғаны есептеледі. Бұл құжаттар қатарына «Атмосфера ауасын қорғау туралы», «Қоқыстар туралы», «Экологиялық бақылау туралы» және басқа да профильді заңдар жатады.

Сонымен қатар, мемлекеттік деңгейдегі стратегиялық құжаттар апаттың алдын алу мен қалпына келтіру шараларын құқықтық негізде қамтамасыз етуге бағытталған. Мысалы, Президенттің 2017 ж. 7 ақпандағы ПФ-4947 санды Жарлығының 5.1-тармағында қоршаған орта мен халық денсаулығына зиян келтіруді болдырмау міндеті айқындалған [11]. 2019 ж. 30 қазанда бекітілген Өзбекстан Республикасының 2030 жылға дейінгі қоршаған ортаны қорғау тұжырымдамасы қоршаған орта объектілерінің сапасын сақтау, қатты қалдықтармен жұмыс жүйесін жетілдіру және халықтың экологиялық мәдениетін арттыру бағытындағы шараларды қамтиды.

Халықаралық деңгейде Өзбекстанның бастамасы БҰҰ Бас Ассамблеясының 2021 ж. қарары арқылы Арал маңы аймағын «экологиялық инновациялар мен технологиялар аймағы» ретінде тануға алып келді; бұл бастама 50-ден астам мемлекеттің қолдауын тапты.

Қарар шеңберінде 5,5 млн гектардан астам тұзды шөлге айналған Аралқұмды жасылдандыру және жаңа ландшафтардың қалыптасуына бағытталған жоба-шаралар ұсынылған. Жалпы алғанда, бұл бастамалар аймақтық тұрақтылықты жоғарылатуға бағытталған жүйелік реформа мен адаптациялық саясаттың бөлшегі ретінде бағалануы керек [1].

2. Экологиялық контенттің сапасы және этикалық талаптар

Экологиялық тақырыптардың ғылыми негізделуі аудиторияға жеткізу процесін күрделендіріп, журналистикада контент сапасының қатаң талаптарын қойып отыр. Бұл талаптар келесідей негізгі қағидаларға негізделеді:

1. *Көпқырлы көзқарас пен баланстанған ұсыну.* Проблеманың барлық мүдделі тараптарының ұстанымын салыстыра алу және талдау журналистік материалдың түпкі мақсаттарының бірі – нақты ұсыныстарды қалыптастыруға қолайлы ақпараттық негіз жасауды қамтамасыз етеді.

2. *Техникалық мәліметтердің апробациясы және қарапайым тілге аудару.* Күрделі терминология мен сандық деректерді қоғам үшін қолжетімді форматқа аудару – хабардарлықты арттырудағы негізгі міндет.

3. *Фактілік тексеру мен ғылымилыққа сүйену.* Экологиялық тақырыптарда жалған немесе псевдоғылыми мәліметтердің таратылуы кең тарағандықтан, ақпараттық материалдар беделді ғылыми дереккөздермен және верификацияланған деректермен негізделуі тиіс [10].

4. *Сарапшылық пікірді дәл көрсету.* Интервью алынған мамандардың өкілдігі, олардың ғылыми мәртебесі және мүдделілік қатынасы ашық көрсетілуі қажет.

5. *Объективтілік және жауапкершілік.* Сенсацияға ұмтылмай, қоғамда дүрбелең туғызатын эмоционалдық мазмұннан сақтану – журналистік этиканың басты қағидаларының бірі.

6. *Деректерге негізделген аргументация.* Барлық тұжырымдар көздерге сүйеніп берілуі керек; пікірлер белгіленген фактілер ретінде көрсетілмеуі тиіс.

7. *Шешімдік бағыттылық.* Материал проблеманы анықтап қана қоймай, қолдануға болатын практикалық шешімдерді ұсынуы және олардың іске асуын мониторингілеуі қажет.

Журналистік қызметтің нәтижелілігі тек мәселені жариялаумен шектелмейді; жарияланғаннан кейінгі өзгерістерді бақылау және қоғамды іс-әрекетке бейімдеу – медианың ұйымдастырушылық функциясының маңызды компоненті болып табылады [12]. Сонымен қатар, журналистік қызмет этикалық және кәсіби стандарттарды сақтау арқылы қоғамдық сенімді нығайтуы тиіс.

3. Сарапшылармен жұмыс және ақпараттық деректерді іздеу әдістері

Классикалық журналистикада бір тақырыпты талқылауда қолданыстағы сарапшылар саны әдетте төрт-бес маманмен шектелуі мүмкін. Дегенмен цифрлық медианың дамуымен сарапшылар базасын кеңейту және нишалық, эксклюзивті мамандарды тарту мүмкіндігі айтарлықтай арта түсті.

Сарапшыларды анықтау және олардан деректер алу үшін келесі ақпараттық ресурстар тиімді: ғылыми басылымдар, конференциялық материалдар, профильді комиссиялардың құжаттары, монографиялар, диссертациялық зерттеулер және сарапшылардың кәсіби желілеріндегі ұсыныстар. Онлайн форматтағы сұхбаттар – телеконференциялар, электронды пошта, мессенджерлердегі бейнебайланыс және арнайы форумдар – сарапшылармен жедел және икемді өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді.

4. Контентті визуализациялау және деректер журналистикасының (ДЖ) рөлі

Көрнекілік пен визуализация ақпаратты есте сақтауда шешуші әсерге ие: зерттеулер бойынша адамдар көргеннің шамамен 80%-ын, ал оқығанның тек 20%-ын есте сақтайды. Осы себепті инфографика, картография және басқа визуал әдістер экологиялық контенттің қабылдануын едәуір жақсартады.

Инфографика – деректерді графикалық элементтер арқылы жүйелеп көрсетуге мүмкіндік береді; статистикалық материалдар көп жағдайда инфографика арқылы айқын әрі тез қабылданатын форматқа айналады.

Деректер журналистикасы (ДЖ) – үлкен көлемдегі мәліметтерді өңдеу, талдау нәтижелерін мәтіндік және визуалды форматтарға түрлендіру арқылы оқиғаның шынайы масштабын көрсетуге бағытталған. ДЖ-ның басты міндеті – жаңалықты бірінші жариялау емес, оқиғаның конъюнктурасын, уақытша трендтерін және себеп-нәтиже байланыстарын деректер негізінде ашып көрсету [13]. ДЖ методологиясы жалған ақпаратпен күресуде, климат өзгерісіне қатысты мифтер мен қате тұжырымдарды жоюда маңызды құрал болып табылады [14].

ДЖ-ның кәсіби міндеттері мыналардан тұрады: бірегей сюжеттерді табу, цифрлық ақпарат ағынынан маңыздыларын фильтрациялау және оқиғаға контекст құру. Бұл әсіресе ұлттық және халықаралық деңгейдегі экологиялық көрсеткіштердің салыстырмалы талдауында тиімді.

5. Экология туралы жазудың практикалық әдістері

Экологиялық контент жасаудағы басты талап – материалдың нақты мәселені шешуге бағытталуы және инновациялық сипатқа ие болуы. Жаңа форматтағы контент аудиторияның сұрақтарына нақты жауап беруі және практикалық шешімдер ұсынуы тиіс. Бұл – медианың ұйымдастырушылық және тәрбиелік функцияларын орындауының практикадағы көрінісі. Журналист мәселені анықтап қана қоймай, ұсынылған шешімдердің жүзеге асуын бақылап отыруға тиіс.

5.1. Сапалы мәтіннің талаптары және цифрлық стандарттар

Сапалы экологиялық мазмұнды даярлау үшін келесі талаптар орындалуы қажет:

- *Нақтылық пен өзектілік.* Материал негізгі аудиторияның сұрақтарына жауап беруі және тәжірбиелік мысалдар арқылы шешім жолдарын көрсетуі тиіс.

- *Инновациялық бағыт.* Шешімдердің жаңа немесе жетілдірілген механизмдерін ұсыну маңызды.

- *Логикалық тұтастық.* Ұсыныстардың құрылымы және дәлелдемелері айқын болуға тиіс.

- *Верификация.* Деректердің ғылыми негізділігі мен көздердің сенімділігі тексерілуі қажет; сарапшы пікірлері жарияланбас бұрын растауды талап етеді.

Интернет кеңістігінде материалдың көрінуін қамтамасыз ету үшін мәтіннің құрылымы, іздеу жүйесіне оңтайландырылуы (SEO), кілтсөздердің логикалық орналастырылуы және бірегейліктің жоғары деңгейі (90–95%) сақталуы тиіс. Бұл талаптар контенттің цифрлық ортада тиімді таралуына ықпал етеді.

5.2. Тәрбиелік және ұйымдастырушылық тәсілдерге мысалдар

Экологиялық хабарламаны тәрбиелік-ұйымдастырушылық мақсатта қолданудың практикалық әдістері төмендегідей:

1. *Бот-тесттер арқылы хабардар ету.* Мысалы, «LIVEN. Living Asia» журналының бот-тесті тұтынушылық әдеттердің экологиялық салдары туралы сананың қалыптасуына ықпал еткен.

2. *Әлеуметтік эксперименттер.* Қоғамдық мінез-құлықты өзгертуге бағытталған эксперименттер (мысалы, гипермаркетте қоқысқа қатысты жүргізілген зерттеу) позитивті әлеуметтік ықпал көрсеткен.

3. *Ұйымдастырушылық іс-шаралар.* Тазалау акциялары мен экологиялық науқандар (мысалы, Ақсай мұздығын қоқыстан тазалау) қоғамның белсенділігін ынталандырып, нақты нәтижелерге қол жеткізуді көрсете алды.

5.3. Цифрлық құралдардың қолданылуы

Экожурналистикада ақпаратты жүйелеу және оқырманға нақты деректер беру үшін цифрлық құралдар мен визуализация әдістерін пайдалану маңызды:

- *Чек-парақтар.* Контенттің сапалық критерийлерін орындауды бақылау үшін қолданылатын стандартталған тізімдер.

- *Визуализация құралдары.* Бағаналы диаграммалар, сызықтық графиктер, карталар – күрделі динамикалық өзгерістерді көрсетуге тиімді.
- *Деректер журналистикасы.* Мәліметтерді қайта өңдеу арқылы аналитикалық материалдар мен инфографика жасауды жүзеге асыру – ұлттық және жаһандық деңгейдегі экологиялық үрдістерді дәлелдермен көрсетуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Медиада экология тақырыбын қамту көбіне ақпараттық жанрлар аясында жүзеге асырылатыны анықталды; жергілікті басылымдарда әсіресе қоршаған ортаны қорғауға бағытталған тәрбиелік сипаттағы материалдар мен пікір-талас мақалалары басымдық көрсетеді. Арал теңізінің апаттық заңдылығы – оның 1960–2009 жылдар аралығында аумағының 68 900 км²-ден 6 700 км²-ге дейін қысқаруы және бұл құбылыстың халықаралық деңгейдегі экологиялық салдары – экожурналистиканың бақылаушы қызметінің маңыздылығын айқындайды. Республикада экологиялық реттеу мен қорғауға байланысты 100-ден астам заңнамалық актінің қабылдануы және 2030 жылға дейінгі тұрақты даму тұжырымдамасының бекітілуі мемлекеттік деңгейдегі жүйелі назардың барын дәлелдейді. Алайда халықтың жалпы экологиялық білім деңгейінің төмендігі медианың түсіндіруші және білім беруші функцияларын күшейтуді, сондай-ақ қоғамның экологиялық сауаттылығын арттыруға бағытталған ұзақ мерзімді коммуникативтік стратегияларды енгізуді талап етеді.

Экожурналистика сапасын арттыруға арналған стратегиялық ұсыныстар төмендегідей ұсынылады:

1. Деректер журналистикасын жүйелі енгізу – үлкен көлемді деректерді ғылыми әдістермен өңдеу арқылы оқиғалардың нақты масштабын ашып көрсету және ақпараттың дәлелділігін күшейту.
2. Ғылыми және этикалық стандарттарды қатаң сақтау – ақпараттық материалдарда тексерілген және рецензияланған дереккөздерге сүйену, жалған немесе сенімсіз ғылыми тұжырымдарды таратудан бас тарту; тақырыптарды көпқырлы әрі объективті көрсету.
3. Шешімге бағытталған контент қалыптастыру – әрбір материалда мәселенің мәнін ашумен қатар, практикалық шешімдер мен олардың жүзеге асырылу жолдарын ұсыну және ұсынылған шешімдердің нәтижелерін бақылау мен бағалау тетіктерін қарастыру.
4. Визуализация және инфографиканы кең қолдану – күрделі статистикалық және техникалық ақпаратты инфографика, диаграмма мен карталар арқылы аудитория үшін қолжетімді етіп беру; бұл қабылдауды және есте сақтауды күшейтеді..

Осы тәсілдер кешені экожурналистиканың қоғамдық рөлін нығайтып, азаматтардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға және қоршаған ортаның нақты проблемаларының ауқымын деректермен дәлелдей отырып көрсетуге маңызды үлес қосады. Сондай-ақ медиа-сектор мен ғылыми қауымдастық арасындағы ұдайы ынтымақтастық экологиялық ақпараттың сапасын қамтамасыз етуде шешуші мәнге ие болады [15].

Әдебиеттер тізімі

1. Қосимова Н. Ўзбекистон оммавий ахборот воситалари барқарор ривожланиш манфаатлари йўлидаги таълим соҳасида ҳамкор сифатида. Ўқув қўлланма. – Тошкент, ЎзМУ. 2018. – Б. 80.
2. Marziyaev J.K. Ekologiya hám jurnalistika. Oqıw qollanba. – Нөкис. Илим, 2024. – 116-б.
3. Вартанова Е.Л. (ред.) Цифровая медиасреда: новые субъекты и практики. – М.: МедиаМир, 2022. – с. 240.
4. Коханова Л. А. Экологическая журналистика, PR и реклама / Под ред. Я. Н. Засурского М.; Изд-во Юнити, 2007. – с. 150-151.
5. Орлова М. В. Экологическая журналистика: Учебное пособие. – Москва: Логос, 2009. – 184 с.

6. Friedman S.M., Friedman K. Reporting on the Environment: A Handbook for Journalists. – New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1982. – p 214.
7. Zhang N., Li D. Mind the Gap: How Zhongyong Thinking Affects the Effectiveness of Media Use on Pro-Environmental Behaviours in China // Environmental Communication. – 2023. – Vol. 17, No. 4. – P. 437–451. – DOI: 10.1080/17524032.2023.2206977.
8. Hansen A. Environment, Media and Communication. – London: Routledge, 2010. – 256 p.
9. Сулайманова С., Маматова Я. Экологическая журналистика Узбекистана в контексте устойчивого Развития. Учебное пособие. – Т.: Extremum-press, 2016. – с. 40.
10. Зияев Б.М. Арал апатының экономикалық-экологиялық салдары // Экология және тұрақты даму. – Ташкент, 2020. – №2. – Б. 35-38
11. Ҳаракатлар стратегияси асосида жадал тараккиёт ва янгиланиш сари. / Нашрга тайёрловчилар: М.Бекмуродов, Қ.Қуронбоев, Л.Тангриев. – Тошкент. Гафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. 2017. – Б. 74.
12. Агафонова Е.А., Быков И.А. Экологический дискурс в современных медиа: стратегии, тренды, эффективность. – М.: Аспект Пресс, 2020. – с. 118.
13. Калмыков А. А. Интерактивная гипертекстовая журналистика в системе отечественных СМИ. – Москва; Берлин: Директ-Медиа, 2016. – с. 52.
14. Лазуткина Е.В. Интернет-СМИ и перспективы развития // Гуманитарные исследования. – 2022.– №4. – Б. 121.
15. Жұмағазиева Н.К. Экологиялық мәдениетті қалыптастырудағы медиа ролі // ҚазҰУ Хабаршысы. – Алматы, 2021. – №1 (56). – Б. 7.

References

1. Qosimova N. O‘zbekiston ommaviy axborot vositalari barqaror rivojlanish manfaatlari yo‘lidagi ta’lim sohasida hamkor sifatida [Uzbekistan's mass media as a partner in education for sustainable development]. Study guide. – Tashkent: NUUZ, 2018. – p. 80.
2. Marziyaev J.K. Ekologiya hám jurnalistika [Ecology and journalism]. Study guide. – Nukus: Pim, 2024. – p. 116.
3. Vartanova E.L. (ed.) Tsifrovaya mediasreda: novye subyekty i praktiki [Digital media environment: new subjects and practices]. – Moscow: MediaMir, 2022. – p. 240.
4. Kokhanova L.A. Ekologicheskaya zhurnalistika, PR i reklama [Environmental journalism, PR and advertising] / Ed. by Ya. N. Zasursky. – Moscow: Yuniti Publishing House, 2007. – p. 150-151.
5. Orlova M.V. Ekologicheskaya zhurnalistika: Uchebnoe posobie [Environmental journalism: A textbook]. – Moscow: Logos, 2009. – p. 184.
6. Friedman S.M., Friedman K. Reporting on the Environment: A Handbook for Journalists. – New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1982. – p. 214.
7. Zhang N., Li D. Mind the Gap: How Zhongyong Thinking Affects the Effectiveness of Media Use on Pro-Environmental Behaviours in China // Environmental Communication. – 2023. – Vol. 17, No. 4. – P. 437–451. – DOI: 10.1080/17524032.2023.2206977.
8. Hansen A. Environment, Media and Communication. – London: Routledge, 2010. – p. 256.
9. Sulaymanova S., Mamatova Ya. Ekologicheskaya zhurnalistika Uzbekistana v kontekste ustoychivogo razvitiya [Environmental journalism of Uzbekistan in the context of sustainable development]. Study guide. – Tashkent: Extremum-press, 2016. – p. 40.
10. Ziyaev B.M. Aral apatynyń ekonomikalıyq-ekologialıyq saldary [Economic and environmental consequences of the Aral tragedy] // Ekologiya jáne turaqty damu [Ecology and sustainable development]. – Tashkent, 2020. – No. 2. – p. 35-38.
11. Bekmurodov M., Quronboev Q., Tangriev L. (eds.) Harakatlar strategiyasi asosida jadal taraqqiyot va yangilanish sari [Towards rapid development and renewal based on the Action Strategy]. – Tashkent: Gafur Gulom Publishing House, 2017. – p. 74.

12. Agafonova E.A., Bykov I.A. Ekologicheskiy diskurs v sovremennykh media: strategii, trendy, effektivnost [Environmental discourse in modern media: strategies, trends, effectiveness]. – Moscow: Aspekt Press, 2020. – p. 118.
13. Kalmykov A.A. Interaktivnaya gipertekstovaya zhurnalistika v sisteme otechestvennykh SMI [Interactive hypertext journalism in the domestic media system]. – Moscow; Berlin: Direkt-Media, 2016. – p. 52.
14. Lazutkina E.V. Internet-SMI i perspektivy razvitiya [Internet media and development prospects] // Gumanitarnye issledovaniya [Humanitarian Research]. – 2022. – No. 4. – p. 121.
15. Zhumagazieva N.K. Ekologialyq mádenietti qalyptastyrydaǵy media róli [The role of media in forming ecological culture] // KazNU Khabarshysy [Bulletin of KazNU]. – Almaty, 2021. – No. 1 (56). – p. 7.

Ж.К. Марзияев *

Кандидат филологических наук, доцент, jango-tv@mail.ru, Каракалпакский государственный университет, Нукус, Каракалпакстан

АНАЛИЗ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ В СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ И СТРАТЕГИЯ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА КОНТЕНТА

Аннотация

В данной статье анализируется социальная значимость экологической журналистики (ЭЖ), указывая на то, что одной из основных причин ухудшения состояния окружающей среды является низкий уровень экологического образования населения. Экологическая журналистика выполняет информационную, образовательную, аналитическую и организационную функции, ее основная миссия – информирование общества о проблемах и успешных практиках во взаимодействии с природой. В статье рассматривается классификация экологических проблем на глобальном, национальном и бытовом уровнях, а также объясняется роль СМИ в формировании общественной значимости через модель «Установление повестки дня» (Agenda Setting). На примере катастрофы Аральского моря в Узбекистане показан масштаб экологического кризиса и развитие законодательной базы на государственном уровне (более 100 законодательных документов). В качестве ключевых рекомендаций для экожурналистов отмечена необходимость использования журналистики данных (Data Journalism), инфографики, строгое соблюдение научных и этических стандартов, а также важность предложения не только самой проблемы, но и путей ее решения.

Ключевые слова: Экологическая журналистика, окружающая среда, Аральское море, уровень образования, медиафункция, требования к качеству, инфографика.

Zh. K. Marziyev*

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, jango-tv@mail.ru, Karakalpak State University, Nukus, Karakalpakstan*

ANALYSIS OF ECOLOGICAL ISSUES IN THE MEDIA AND A STRATEGY FOR IMPROVING CONTENT QUALITY

Abstract

This article analyzes the social significance of environmental journalism (EJ), highlighting that a primary cause of environmental degradation is the low level of public ecological awareness. Environmental journalism performs informational, educational, analytical, and organizational functions, with its core mission being to inform society about problems and successful practices in human-nature interaction. The article discusses the classification of environmental issues at the global, national, and household levels, and explains the media's role in shaping public salience through the "Agenda Setting" model. The scale of the ecological crisis, exemplified by the Aral Sea catastrophe in Uzbekistan, and the development of the national legislative framework (over 100 legal documents) are demonstrated. Key recommendations for eco-journalists include the necessity of employing Data Journalism and infographics, strictly adhering to scientific and ethical standards, and, crucially, offering solutions to problems rather than merely highlighting them.

Keywords: Environmental journalism, environment, Aral Sea, education level, media function, quality requirements, infographic.